

ŽIDOVSKÝ POHLED NA APOKRYFNÉ KNIHY V DOBE FORMOVANIA BIBLICKÉHO KÁNONU¹

Mgr. Eva Guldanová

Abstract:

The article explores some elements of modern research in the formation of the Jewish biblical canon and the role of the apocrypha in it. It shows that neither the hypothesis of the Alexandrian canon, nor the theory that a council of rabbis in Jamnia decided the limits of the canon can be affirmed. Following the research of Sid Leiman, the criteria found in rabbinic sources that played a role in the process of the canon's formation are introduced. Consideration is also given to the distinction in the Jewish community between inspiration and canonicity of writing. The author invites Protestants to reconsider the extent of the Old Testament canon.

Keywords:

Biblical canon, Old Testament, apocrypha, Jamnia, Septuagint, Alexandrian canon, formation of Jewish canon, rabbinic sources, canon criteria, 1st century CE, protestant canon, inspiration, Sirach

1. Úvod

Reformácia prijala ako základ svojho učenia pre Starú zmluvu židovský kánon, ako bol formulovaný po jeho uzavretí na konci 1. stor. ante. Tento článok si všíma niektoré elementy najnovšieho výskumu v oblasti formovania židovského kánonu a roly, ktorú v tomto procese ako i vo formovaní židovskej identity (náuky a spôsobu života) zohrávali apokryfné knihy.

---

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0330.

Dnes si môžeme položiť otázku, či argumenty, ktoré priniesol vedecký výskum od čias reformácie, ale najmä za posledných 200 rokov, nevyzývajú k prehodnoteniu pohľadu reformátorov. Od 17. stor.² sa ozývali hlasy, ktoré tvrdili, že židovský kánon mal až do synody v Jamnii dve formy – palestínsku a alexandrijskú – a až Jamnia rozhodla o presadení palestínskeho kánonu v židovstve. Septuaginta, preklad Biblie do gréčtiny, ktorá sa používala v židovskej diaspóre v Alexandrii, bola vytvorená pre židovské potreby, pretože židia už nerozumeli hebrejskej reči, no chceli naďalej používať židovské sväté knihy. Jej prekladatelia boli zo židovských kruhov. Septuaginta však obsahovala knihy nad rámec palestínskeho kánonu. Podľa Johna Ernesta Grabeho existoval alexandrijský sanhedrin, ktorý tieto knihy schvaľoval.³ Usudzuje sa teda, že existoval akýsi alexandrijský kánon kníh, ktoré boli autoritatívne pre židov prinajmenšom v tejto diaspóre. Heinrich Corrodi, ktorý túto teóriu rozvinul, tvrdil, že v samotnej Palestíne boli medzi rôznymi zložkami židovstva uznávané rôzne kánony.⁴

Viacerí bádatelia minulého storočia (napr. Albert Sundberg a James A. Sanders) presadzovali pohľad, že židovský kánon bol do synody v Jamnii (okolo roku 90 post) otvorený (nemal presne definované hranice), obsahoval spisy v hebrejčine, aramejčine aj gréčtine, a v niektorých spoločenských jeho časť nazývaná „Spisy“ obsahovala aj apokryfy. Toto tvrdenie dokladajú na základe Septuaginty, ktorá bola v niektorých kruhoch považovaná za inšpirovanú, ako tiež tým, že v kumránskych jaskyniach sa popri Tóre a prorokoch našli tiež ďalšie spisy (napr. Tobiáš, Sirach, Baruch, Jeremiášov list, 151. žalm, Judita, 1. Enoch, Kniha Jubileí, Testament Naftalího, Testament Léviho). Sundberg predpokladal, že knihy, ktoré sa zachovali v Kumráne, tam boli považované za kánonické.⁵

Títo bádatelia ďalej zastávajú stanovisko, že tento otvorený kánon bol Bibliou Ježiša a apoštolov. Rané kresťanstvo si osvojilo knihy, ktoré boli používané v židovstve v dobe jeho zrodu.⁶ Marvin E. Tate dospel k záveru, že „cirkevný kánon zachoval

---

² Teóriu ako prvý navrhol John Ernest Grabe. Jack P. Lewis, „Some Aspects of the Problem of Inclusion of the Apocrypha,” in *The Apocrypha in Ecumenical Perspective*, ed. Siegfried Meurer, trans. Paul Ellingworth (Reading, UK/New York: United Bible Societies, 1991), 167.

³ Lewis, „Problem of Inclusion,” 167.

⁴ Lewis, „Problem of Inclusion,” 167.

⁵ Albert C. Sundberg, „The Bible Canon and the Christian Doctrine of Inspiration,” *Interpretation* 29, no. 4 (1975): 356. Por. Lewis, „Problem of Inclusion,” 176-177.

⁶ Sundberg, „Bible Canon and Inspiration,” 356. Por. Lewis, „Problem of Inclusion,” 177.

skutočnú prax (hoci nie zoradenie) v židovstve pred rokom 70 post vernejšie ako židovský kánon“.⁷

Na základe tvrdení týchto bádateľov sa zdá, že apokryfné knihy boli súčasťou židovského kánonu (t.j. mali autoritatívne postavenie) prinajmenšom v určitom období a v určitých oblastiach, a tak ich prijala raná cirkev. Ak sa teda reformátori chceli skutočne vrátiť k prameňom a my by sme ich v tom chceli nasledovať, je otázne, či vrátiť sa k židovskému kánonu, ako ho poznáme dnes, resp. ako bol známy od jeho uzavretia na konci 1. stor., bola tá najsprávnejšia voľba.

Ďalším nezanedbateľným argumentom je, ako ukazujú rabínske a ranocirkevné pramene a najmodernejší výskum, že apokryfy boli medzi rabínmi diskutovanými knihami, a niektoré z nich mali významné postavenie, a to ako pred, tak aj po období diania v Jamnii. Podľa Apoštolských konštitúcií (koniec 4. stor.) sa v niektorých synagógach na deň Jom Kippur stále čítaval Baruch.⁸ Hieronymus prináša diskusiu zo židovských kruhov, o ktorej sa zmieňuje už Origenes, ohľadom príbehu o Zuzane.⁹ Kniha Sirach sa spomína v rabínskych prameňoch pred i po Jamnii, je v židovstve vážená a má status neinšpirovanej kánonickej knihy.¹⁰

V poslednom rade si treba položiť otázku, či kritériá, na základe ktorých sa sformoval židovský kánon, sú pre kresťanov smerodajné a (dostatočne) presvedčivé na to, aby sa držali kánonu Starej zmluvy tak, ako je zachovaný v židovstve. Ukazuje sa, že by preto mohlo byť pre protestantov namieste prehodnotiť voľbu reformátorov, ktorá sa zamerala na uzavretý židovský kánon.¹¹ Najnovší výskum bádateľov ako zo židovského, tak i z kresťanského prostredia však spochybňuje niektoré z hore uvedených argumentov.

---

⁷ Marvin E. Tate, „Old Testament Apocrypha and the Old Testament canon,“ *Review & Expositor* 65, no. 3 (1968): 353. Por. Lewis, „Problem of Inclusion,“ 169.

⁸ Lewis, „Problem of Inclusion,“ 175 a 178.

⁹ Sid Z. Leiman, „Inspiration and Canonicity: Reflections on the Formation of the Biblical Canon,“ in *Jewish and Christian Self-Definition, Volume Two: Aspects of Judaism in the Greco-Roman Period*, ed. Ed P. Sanders, Albert I. Baumgarten, Alan Mendelson (Philadelphia: Fortress, 1981), 57-58.

¹⁰ Leiman, „Inspiration and Canonicity,“ 62-63.

¹¹ Návrh prehodnotiť vzťah k apokryfom a otázku protestantského kánonu priniesol už v roku 1967 Richard Lyon Morgan. Richard Lyon Morgan, „Let's Be Honest About the Canon: A Plea to Reconsider a Question the Reformers Failed to Answer,“ *The Christian Century* 84, no. 22 (1967): 717-719. Por. Albert C. Sundberg, „The Protestant Old Testament Canon: Should it be Re-examined?,“ *The Catholic Biblical Quarterly* 28, no. 2 (1966): 194-203.

2. Alexandrijský kánon

Robert H. Pfeiffer zosumarizoval argumenty ohľadom alexandrijského kánonu a poukázal na to, že základy, na ktorých hypotéza stojí, nemožno dokázať.¹² Najsilnejším argumentom je, že Filón Alexandrijský, židovský filozof, ktorý žil na prelome letopočtov v Alexandrii, vo svojich dielach nikde neuvádza žiaden z apokryfov ako autoritatívny spis. V jeho dielach nemožno nájsť žiadnu zmienku o tom, že by prijímal apokryfy ako spisy s tou istou autoritou, akú majú Zákon a proroci.¹³ Treba mať tiež na pamäti, že Septuaginta sa nám zachovala len v kresťanských rukopisoch.¹⁴ Podľa Jacka P. Lewisa neexistoval tzv. alexandrijský kánon popri palestínskom kánone. Teória o jeho existencii sa nedá z existujúcich prameňov potvrdiť.¹⁵

3. Biblia Ježiša a apoštolov

Bádatelia takisto upozorňujú, že hoci v Novej zmluve možno nájsť pravdepodobné narážky a odkazy na apokryfné knihy, možno tam nájsť tiež odkazy na pohanskú literatúru. V Novej zmluve však nikde nie je priamy citát z apokryfov a už vôbec nie taký, ktorý by bol uvedený rovnakým spôsobom ako citáty z uznaných spisov (uvedený ako Písmo či Písma a pod.).¹⁶ V Novej zmluve je naproti tomu priama odvolávka na 1. Enochovu knihu/Nanebovzatie Mojžišovo (Jud 14-15), ktoré patria medzi pseudoepigrafy. Ak by sme sa chceli rozhodovať na základe priamej odvolávky na pseudoepigrafy, tak by 1. Enochova a Nanebovzatie Mojžišovo boli prvými kandidátmi na doplnenie kánonu.¹⁷ Z uvedeného zároveň vyplýva, že odvolávka, odkaz či narážka na určitú knihu ešte nehovorí nič jednoznačné o stupni jej autority, resp. o jej vnímaní ako kánonickej pisateľom, v ktorého knihe sa daná odvolávka nachádza.

Podobne to platí o argumente, že v kumránskych jaskyniach sa našli fragmenty z niektorých apokryfných kníh (napr. Tobiáš, Sirach, Baruch, Jeremiášov list, 151. žalm, Judita). Z tohto faktu ešte nevyplýva, že apokryfy mali v komunite kánonický status, lebo sa tam takisto našli fragmenty z pseudoepigrafov (1. Enoch, Kniha Jubileí, Testament Naftalího, Testament Léviho a ďalších). Je zrejmé, že tieto knihy sa v kumránskom

¹² Robert H. Pfeiffer, *Introduction to the Old Testament* (3rd ed.; London/New York: Harper & Brothers, 1941), 67. Por. Lewis, „Problem of Inclusion,“ 167.

¹³ Lewis, „Problem of Inclusion,“ 167-168, 185 a 187.

¹⁴ Lewis, „Problem of Inclusion,“ 168 a 186.

¹⁵ Lewis, „Problem of Inclusion,“ 168.

¹⁶ Lewis, „Problem of Inclusion,“ 185 a 187.

¹⁷ Por. Roger Beckwith, *The Old Testament Canon of the New Testament Church* (London: S.P.C.K., 1985; Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1986), 71. Por. Lewis, „Problem of Inclusion,“ 178 a 185.

spoločenstve používali. Nevie sa však, akú mali autoritu a či bola rovnaká ako autorita Tóry a prorokov.¹⁸ Avšak komentáre (pešerím) kumránskeho spoločenstva boli vytvorené len ku knihám, ktoré boli zahrnuté do biblického kánonu.¹⁹ Kumránci nezanechali zmienku o tom, akú autoritu pripisovali jednotlivým knihám v ich zbierke.

Sid Z. Leiman dopĺňa, že rabíni 1. stor. post, Hillel, Šammai a tannaiti, nikdy necitujú ani jediný verš z apokryfov ako Písmo.²⁰ Je teda pravdepodobné, že tieto spisy v 1. stor. nemali v židovstve rovnakú autoritu ako spisy, ktoré sa stali súčasťou biblického kánonu. Po rozsiahlej analýze rabínskych textov Leiman nenašiel dôkaz ani o tom, že existovali knihy, ktoré boli niekedy prijímané ako kánonické a neskôr boli vyhlásené za „vonkajšie“. ²¹ Tvrdenie, že niekedy existoval širší hebrejský kánon, ktorý rabínsky judaizmus obmedzil, ale ktorý sa zachoval v kresťanskej cirkvi, sa zakladá na predpokladoch, ktoré sa nepodarilo dokázať.²²

4. Jamnia²³ a uzavretie židovského kánonu

Viacerí vedci (napr. Jack P. Lewis, Sid Z. Leiman, Jack N. Lightstone²⁴, Timothy Lim²⁵) dnes nakoniec spochybňujú tvrdenie, že okolo roku 90 post sa v Jamnii konala synoda, ktorá rozhodovala o biblických knihách a uzavrela hebrejský kánon.

Rabínske pramene potvrdzujú, že v Jamnii existovala v 1. stor. post v období po zničení Jeruzalemského chrámu do druhej židovskej vojny židovská škola, ktorá vykonávala aj niektoré legálne funkcie.²⁶ V tejto škole alebo akadémii sa konali zhromaždenia rabínov, ktorí diskutovali na rôzne témy.²⁷ Hovoriť však, že sa tam konala synoda alebo koncil v tom zmysle slova, ako sa chápe predovšetkým v kresťanských kruhoch, kde slovo koncil/synoda je takmer neoddeliteľne zviazané s ekumenickými

¹⁸ Lewis, „Problem of Inclusion,“ 166, 178, 182, 185 a 187.

¹⁹ Lewis, „Problem of Inclusion,“ 166 a 187.

²⁰ Sid Z. Leiman, *The Canonization of Hebrew Scripture: The Talmudic and Midrashic Evidence* (2nd ed.; New Haven, CT: Connecticut Academy of Arts and Sciences, 1991), 39. por. Lewis, „Problem of Inclusion,“ 177.

²¹ Leiman, „The Canonization,“ 135. por. Lewis, „Problem of Inclusion,“ 177.

²² Lewis, „Problem of Inclusion,“ 187.

²³ Lewis uvádza, že kresťanskí bádatelia používajú názov lokácie Jamnia, zatiaľ čo židovskí hovoria o Jabne. Lewis, „Problem of Inclusion,“ 195, pozn. č. 95.

²⁴ Jack N. Lightstone, „The Formation of the Biblical Canon in Judaism of Late Antiquity: Prolegomenon to a General Reassessment,“ *Studies in Religion/Sciences religieuses* 8, no. 2 (1979): 135-142.

²⁵ Timothy H. Lim, *The Formation of the Jewish Canon* (New Haven/London: Yale University Press, 2013).

²⁶ Lewis, „Problem of Inclusion,“ 170.

²⁷ Lightstone spochybňuje aj túto predstavu s poukazom na nedávny výskum, ktorý ukázal, že predstava rabínskej akadémie v Jabne pravdepodobne pochádza z a má svoje korene v predstavivosti interpretov 3. alebo 4. stor. Lightstone, „Formation of the Biblical Canon in Judaism,“ 141-142.

koncilmi, ktoré rozhodovali o zásadných otázkach cirkevného učenia, by bolo terminologickou nepresnosťou.²⁸ Harold H. Rowley v tejto súvislosti napísal: „Vieme o diskusiách, ktoré sa tam medzi rabínmi odohrávali, ale nevieme o žiadnych formálnych alebo záväzných rozhodnutiach, ktoré boli urobené, a je pravdepodobné, že diskusie boli neformálne, hoci jednako len pomohli kryštalizovať a pevnejšie stanoviť židovskú tradíciu.“²⁹

Dokladom toho, že výsledkom zhromaždení v Jamnii nebolo nejaké konečné záväzné rozhodnutie (synody) ohľadom kánonu, je i skutočnosť, že o niektorých biblických knihách (Kazateľ, Veľpieseň, Ester) sa debatovalo medzi rabínmi aj po období trvania akadémie v Jamnii (až do doby Hieronýma). Zhromaždenia v Jamnii teda diskusie neuzavreli.³⁰ Zhromaždenie v Jamnii, ako ukazujú rabínske pramene, nerokovalo o celom kánone, ale len o niektorých knihách (Kazateľ, Veľpieseň)³¹, nie však o knihách, ktoré nazývame apokryfné.³² O tých a ich mieste v kánone sa v Jamnii neviedli žiadne diskusie. Rabínske pramene zároveň neuvádzajú žiadnu konkrétnu knihu, ktorá by bola v Jamnii vylúčená z kánonu.³³

Rovnako tak žiadne rabínske zdroje neuvádzajú, a to platí i mimo kontextu Jamnie, že by ku kánonu boli pridané knihy v zmysle, že by sa rabíni rozhodli pridať do biblického kánonu niektoré spisy.³⁴ Židovský kánon sa sformoval v židovskom spoločenstve³⁵, rabíni ho len potvrdili.³⁶ Lewis tvrdí, že „väčšina kníh bezpochyby získala kánonický status pred rokom 90 post. Akákoľvek aktivita v Jamnii mohla byť len potvrdením už etablovaného používania.“³⁷ Skutočnosť, že Jozefus uvádza v kánone 22 kníh a 4. kniha Ezdráš ich uvádza 24 (jedná sa o ten istý zoznam len iné počítanie) v dobe, kedy prebiehali zhromaždenia v Jamnii, ale nezávisle od nich, je potvrdením relatívne dobre definovaného kánonu v tej dobe.³⁸

²⁸ Lewis, „Problem of Inclusion,“ 172.

²⁹ Harold H. Rowley, *The Growth of the Old Testament* (London: Hutchinson University Library, 1950), 170. Lewis, „Problem of Inclusion,“ 194, pozn. č. 90; Por. tiež Lewis, „Problem of Inclusion,“ 175.

³⁰ Lewis, „Problem of Inclusion,“ 174-175, 176. Por. Lightstone, „Formation of the Biblical Canon in Judaism,“ 140.

³¹ Lewis, „Problem of Inclusion,“ 174, 176.

³² Lewis, „Problem of Inclusion,“ 175, 176.

³³ Lewis, „Problem of Inclusion,“ 175.

³⁴ Leiman, „Inspiration and Canonicity,“ 61.

³⁵ Leiman, „Inspiration and Canonicity,“ 63.

³⁶ Lewis citujúc Sandersa, Lewis, „Problem of Inclusion,“ 182.

³⁷ Lewis, „Problem of Inclusion,“ 172.

³⁸ Lewis, „Problem of Inclusion,“ 172-173.

Tvrdenie, že v Jamnii bolo urobené záväzné rozhodnutie týkajúce sa celého Písma, je teda v najlepšom prípade domnienkou.³⁹ Lewis, Beckwith a Leiman zastávajú stanovisko, že židovský kánon bol prakticky uzavretý už oveľa skôr, v 2. stor. ante⁴⁰, podľa Leimana okolo roku 150 ante.⁴¹ Že rabíni zvažovali a vedome odmietli vonkajšie knihy v procese formovania kánonu je hypotéza, ktorú predpokladajú široké kruhy bádateľov, na ktorej potvrdenie však chýbajú dôkazy. Rabínske pramene o tom nediskutujú.⁴²

5. Kritériá židovského kánonu

Rabíni nezanechali v midrašickej ani talmudickej literatúre systematickú správu o formovaní a uzatvorení kánonu, ktorá by jasne popisovala kritéria výberu v tomto procese.⁴³ Sid Leiman, ktorý však preštudoval obrovské množstvo tejto literatúry, bol z narážok, poznámok a komentárov, ktoré sa v týchto prameňoch nachádzajú rozptýlené, schopný poskladať mozaiku, ktorá nám dáva obraz o tom, čo rozhodovalo.

Súčasťou Písma sa podľa chápania rabínov mohli stať len inšpirované spisy.⁴⁴ Prorocká inšpirácia v židovskom chápaní skončila niekedy na konci perzského alebo začiatku helenistického obdobia, ešte pred Makabejským povstaním. Preto spisy, ktoré boli napísané po tomto období, sa do kánonu nemohli dostať, lebo neboli považované za inšpirované. To vyradilo automaticky takmer všetky apokryfné knihy s výnimkou knihy Sirach, o ktorej sa viedla diskusia.⁴⁵ Ak by bola navyše pravdivá hore citovaná teória, že kánon bol v podstate uzavretý už v 2. stor. ante, ako to predpokladajú Lewis, Leiman a iní, takmer žiadny z apokryfov by nemohol byť ani len kandidátom na začlenenie, nakoľko väčšina vznikla až po predpokladanom uzavretí kánonu.

Do kánonu sa ďalej nedostali spisy, ktoré neboli pôvodne napísané v hebrejčine. Len hebrejský jazyk bol totiž považovaný za vhodný prostriedok na zaznamenanie inšpirovanej literatúry. Knihy, ktorých učenie sa nezhodovalo s centrálnymi halachickými

³⁹ Lewis, „Problem of Inclusion,“ 176.

⁴⁰ Lewis, „Problem of Inclusion,“ 177-178. Timothy Lim, ktorý v tejto oblasti predstavuje najmodernejší výskum, vo svojej publikácii z roku 2013 (viď pozn. č. 24) ukazuje, že dodnes sú v tejto otázke bádatelia rozdelení na dve hlavné skupiny. V opozícii proti hore vymenovaným stoja Albert Sundberg, John Barton a ich zástancovia, ktorí obhajujú názor, že kánon zostal otvorený ešte v prvých storočiach post. Ani jedna skupina nebola dosiaľ schopná dosiahnuť všeobecné uznanie svojej teórie. Lim, „The Formation,“ 179.

⁴¹ Leiman, „Inspiration and Canonicity,“ 61.

⁴² Lewis, „Problem of Inclusion,“ 166, 187.

⁴³ Por. Leiman, „Inspiration and Canonicity,“ 56.

⁴⁴ Leiman, „Inspiration and Canonicity,“ 56. Nasledujúca pasáž sleduje výsledky výskumu zhrnuté v Leiman, „Inspiration and Canonicity,“ 61-63.

⁴⁵ Leiman, „Inspiration and Canonicity,“ 62, zvlášť pozn. č. 24.

náukami a spochybňovalo ich, boli takisto vylúčené. Pozoruhodné je, že teologický nesúlads s prijatými spismi, hoci problematizoval začlenenie do kánonu, nebol až tak dôležitý a neprijateľný ako nesúlads halachický. Knihy, ktoré majú rozdielny teologický pohľad (napr. Kazateľ), majú miesto v biblickom kánone, nesúlads s halachickou náukou však spisy vyraduje (napr. Kniha Jubileí, ktorá predostiera iný kalendár).

Nakoniec do kánonu neboli niekedy prijaté knihy, ktoré boli uctievané ako biblické židovskými sektami, medzi ktoré patrilo i kresťanstvo. Takouto knihou bol napríklad Sirach. Jeho status bol spočiatku diskutovaný, diskvalifikovalo ho však prijímanie v sektárskych kruhoch. Neskôr, keď už bol biblický kánon ustálený a kánony židovských siekt ho neohrozovali, bol Sirach rabínmi študovaný a vykladaný tak ako biblické knihy a má v židovstve status neinšpirovanej kánonickej knihy. Je považovaný za neinšpirovaný, lebo sa ustálil názor, že vznikol po období biblickej inšpirácie, je však vážený a považovaný za zdroj pre náuku a život, vodítko pre náboženskú doktrínu a prax, a preto nesie označenie kánonický.

Z kresťanského uhla pohľadu na tieto kritériá a ich relevantnosť pre kresťanov sa vynára niekoľko poznámok. Pre kresťanov prorocký duch pôsobil aj po období vyznačenom v židovstve, prinajmenšom do skončenia novozmluvnej doby. Boh nám svoje posolstvo môže sprostredkovať v akomkoľvek jazyku. Knihy Novej zmluvy boli zapísané v gréčtine, dnes je však zrejmé, že aj niektoré časti Starej zmluvy boli zapísané v aramejčine, ktorá bola okrem iného pravdepodobne Ježišovou rodnou rečou. Medzi súčasnými vedcami sú navyše tiež hlasy, ktoré zastávajú názor, že gréčtina bola prijímaná v 1. stor. bez problémov i v Palestíne.⁴⁶ Kritérium, že súlad s centrálnymi učeniami halachy určoval, ktoré knihy majú byť súčasťou kánonu, a je rozhodujúcejší ako teologické hľadisko, stavia halachu nad biblický kánon a udeľuje jej neprimeranú autoritu. Nakoniec dôvod, že niektoré knihy boli odmietnuté, lebo mohli byť prijímané okrem iného aj kresťanmi, samozrejme nemôže byť dôvod relevantný pre kresťanov. Dôvody, pre ktoré sa apokryfné knihy nestali súčasťou židovského kánonu, sa preto zdajú pre kresťanov nedostatočne presvedčivé na to, aby mohli byť aj pre kresťanov určujúcimi.

Je zaujímavé si tiež uvedomiť, že v židovstve sa odlišuje a oddeľuje inšpirácia a kánonickosť. Do hebrejského kánonu sa dostali knihy, ktoré boli uznané za inšpirované a zároveň kánonické.⁴⁷ Podľa presvedčenia židov existujú tiež božsky inšpirované výroky,

⁴⁶ Albert C. Sundberg, „The ‘Old Testament’: A Christian Canon,“ *Catholic Biblical Quarterly* 30, no. 2 (1968): 147. Por. Lewis, „Problem of Inclusion,“ 168.

⁴⁷ Leiman, „Inspiration and Canonicity,“ 62-63.

ktoré sa nedostali do biblického kánonu, tam sa totiž dostali len tie, ktoré sú považované za platné a nevyhnutné pre všetky generácie.⁴⁸ Aby sme to ešte raz zhrnuli: inšpirovaná kniha alebo výpoveď je v židovstve len tá, ktorá bola zaznamenaná v období pred skončením prorockej inšpirácie. Z tých, ktoré spĺňajú túto podmienku, len tie, ktorých posolstvo bolo nevyhnutné pre všetky generácie, sa dostali do Biblie. Kánonická kniha v židovstve je taká kniha, ktorá je považovaná za pravidlo (kánon), autoritatívneho sprievodcu pre náboženskú doktrínu a prax. Do židovského kánonu sa dostali spisy, ktoré boli považované za inšpirované a kánonické. Jednou zo zásadných otázok zostáva napríklad to, kto a na základe čoho určil, ktoré posolstvá sú nevyhnutné pre všetky generácie.⁴⁹

Ako ukazuje Leiman, k dôvodom, ktoré v neskorších storočiach vysvetľovali a ospravedlňovali, prečo sa niektoré „vonkajšie“ knihy nestali súčasťou kánonu, patrila ich určitá nekonzistentnosť s výrokmi nachádzajúcimi sa v uznaných knihách a vydávanie sa za antickejšie ako Tóra (napr. Dejiny 12 patriarchov), čo bolo vnímané ako neprijateľné, pretože len Tóre patrí uznanie ako najstarovekejšej múdrosti. Leiman demonštruje, že obidve z týchto vysvetlení sú nepresvedčivé, keďže medzi samotnými kánonickými knihami možno nájsť veľa príkladov, kde niektoré výroky navzájom nesúhlasia alebo si dokonca protirečia, a rovnako tak možno v biblickom kánone nájsť knihy (ako napr. Jób), ktorých spísanie rabíni kládli do obdobia pred vznikom Zákona. Pre židov na prelome letopočtov nebola zjavne ani jedna z týchto neskorších námietok zásadným problémom a kritériom ohľadom hraníc kánonu.⁵⁰

6. Záver

Na základe výskumu sa nateraz nepodarilo potvrdiť, že apokryfné knihy boli niekedy súčasťou židovského biblického kánonu. Na druhej strane, i po uzavretí kánonu mali medzi rabínmi vážnosť a niektoré hrali dokonca rozhodujúcu úlohu pri formovaní židovskej teologickej náuky a spôsobu života. To znamená, že aj v židovstve majú v istom zmysle špeciálne, privilegované postavenie.

Nevieme na základe čoho došlo v židovstve k presvedčeniu, že doba prorockej inšpirácie skončila v 4.-3. stor. ante ani kto (jednotlivec či spoločenstvo), aká autorita,

---

⁴⁸ Leiman, „Inspiration and Canonicity,“ 56-57.

⁴⁹ Por. Leimanove otázky na konci jeho článku, Leiman, „Inspiration and Canonicity,“ 63, por. tiež 57.

⁵⁰ Leiman, „Inspiration and Canonicity,“ 57-61.

o tejto otázke rozhodol.⁵¹ Kresťanstvo však zjavne považuje za inšpirované aj knihy, ktoré vznikli po tomto období. Takisto je v kresťanstve dlhá tradícia považovať niektoré apokryfné knihy za autoritatívne.⁵² Táto tradícia, hoci silná, však počas dejín kresťanstva nebola všeobecne prijímaná, v mnohých obdobiach až dodnes sa vyskytovali authority a spoločenstvá, ktoré tieto knihy neprijímali za záväzné.⁵³ Táto téma však už presahuje hranice tohto článku.

Kontakt na autora:

Mgr. Eva Guldanová
Interná doktorandka
Katedra systematickej teológie
Evanjelická bohoslovecká fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Bartókova 8
811 02 Bratislava
Email: guldanova11@uniba.sk

Peer reviewed by:

doc. ThDr. Sidonia Horňanová, PhD.
ThDr. Dávid Benka, PhD.

[Published online December 18, 2017]

---

⁵¹ Por. Leiman, „Inspiration and Canonicity,“ 63.

⁵² Por. Lewis, „Problem of Inclusion,“ 187.

⁵³ Vid' zoznam u Lewisa, Lewis, „Problem of Inclusion,“ 183.